

MAİDE SURESİ 44, 45 VE 47. AYETLERİ HAKKINDA MÜFESSİRLERİN GÖRÜŞLERİNİN TAHLİLİ

Yrd. Doç. Dr. Sabri DEMİRCİ
Erzincan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

ÖZ

Maide suresindeki “Allah’ın indirdiği ayetlerle hükmetmeyenler kâfirlerdir... zâlimlerdir...fâsıklardır.” manasındaki ayetleri müfessirlerin nasıl yorumladıkları incelendiğinde hemen ilk bakışta akla geldiği gibi bir anlam ifade etmediği görülür. “Hükmetmeyenler” ifadesi “tastik etmeyenler” anlamındadır. Çünkü amel imanın bir parçası değildir. İnandığı halde dinin bir emrini veya uygulamasını yapamayan din dışına çıkmaz. Fakat dinin bir hükmünü inkar ve red veya alaya almak ise, kişiyi dinden çıkarır.

Anahtar Kelimeler: *Allah’ın indirdiği ayetler, hükmetmek, kafir, zalim, fasık, iman, tasdik*

ANALYSIS OF COMMENTATORS' VIEWS ABOUT SURE MAİDE'S 44, 45 AND 47TH VERSES

ABSTRACT

The verses are in the Sure Maide (The Food): “If any do fail to judge by what Allah hath revealed, they are unbelievers.... they are wrong-doers... they are transgressors.” as the verses are by commentators comment that how comment sources to see if examined, now at first glance, it does not make sense as it comes to mind. “If any do fail to judge by” means “those who do not embrace”. Because deeds is not a part of the faith. Although he believed in a religious order or application out of the predicament of religion who cannot. But a provision to deny or mock religion is, people get religion.

Keywords: *Allah hath verses, decide on, unbeliever, wrong-doer, transgressor, faith, attestation*

GİRİŞ

Bu makalemizde, Kur’an’ın beşinci sûresi Maide 44, 45, 47. ayetlerde geçen “Allah’ın indirdiği ayetlerle hükmetmeyenler kâfirlerdir... zâlimlerdir... fâsıklardır.” manasındaki lafızları nasıl anlamamız lazımdır? Bununla ne kastedilmiştir? Müslümanlar bu ayet-i kerimelerde varid olan ahkam (kısas) ile amel etmeleri mecbur mudur? Yani, Yahudiler hakkında gelen bu ayetler müslümanları bağlar mı? Bağlarsa, iman-amel ilişkisi nedir? Amel imanın bir cüz’ü müdür? Kişi islamî olmayan düzenlerde, hukuk sistemlerinde hakimlik, avukatlık, savcılık yapabilir mi? sorularına cevap bulmağa çalışacağız. Bu ve bu

manadaki ayetleri ve hadisleri nasıl anlamışlar ve nasıl tahlil etmişler? diye, mukaddem ve muahhar müfessirlerin eserlerine başvuracağız. Bu arada akaid ve kelim bilgilerinin görüşlerini inceleyip, fikhî, kelâmî, rivayet ve dirayet tefsirlerini araştıracağız.

Tefsirlerdeki görüşlerin tahlillerini ve sonuç olarak özetlerini yapmağa çalışacağız. Herşeyden önce bu sure (el-Maide) hakkında genel bir bilgi verip, ayetlerin nüzûl sebepleri hakkında bilgi vererek başlıyoruz.

I - MAİDE SURESİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

El-Maide Sûresi, Kur'ân-ı Kerim'in beşinci sûresidir. Medine döneminin sonlarında nâzil olmuştur. En son indirilen sûre olduğunu ve tamamının Veda Haccında arefe günü veya Hudeybiye seferi sırasında nazil olduğunu ifade eden rivayetler bulunmakla birlikte ihtiva ettiği konular ve bazı âyetler hakkında aktarılan nüzûl sebepleri sûrenin farklı zamanlarda indirildiğini göstermektedir. 120 âyettir. Mâide sûresinde bazı inanç ve ahlâk esaslarının yanı sıra Medenî sûrelerin genel karakteristiğine paralel olarak aile ve ceza hukukuna dair hükümler, bazı hac uygulamaları, meşru usûle uygun olmayan hayvan kesimleri, abdest, teyemmüm, şahitlik, hırsızlık, içki ve kumarla ilgili hükümler gibi fikhî konular yer almaktadır. Sûrede ayrıca İsrâiloğullarının tarihine dair bilgilere, yahudilerle hıristiyanların yanlış inanç ve tutumlarına yönelik eleştirilere geniş olarak yer verilmiştir. Sûrenin son bölümünde, Hz. İsa'nın Allah tarafından nâil olduğu mazhariyetler, ona has mucizeler anlatılmakta, kısaca havarilerden söz edildikten sonra Allah ile İsa (a.s) arasında bir diyalog üslûbuyla hıristiyanların Hz. İsa hakkındaki bâtil inançları düzeltilmektedir. Sûre Allah'ın mutlak hükümlerini ve kudretini ifade eden âyetle sona ermektedir. (Vahidî, 1379/1959: 108, 113, 116, 117-118; Zemahşerî, 1319/1897: I, 659; Kurtubî, 1427/2006: VII, 245; Şevkânî, 1412/1991: II, 61; Elmalılı, 1970: III, 1543-1857; İSAM, *Diyanet Ansiklopedisi*, XXVII, "Maide Suresi" maddesi).

II-MAİDE SURESİ 44., 45. VE 47. AYETLERİNİN NÜZÛL SEBEBİ

Kaynaklarda, Maide suresindeki bu âyetlerin iki temel konuyla ilgili nâzil olduğunu gösteren rivayetleri görmekteyiz.

1 - Yahûdî kabileleri arasındaki kısas ve diyet adaletsizliği:

Bu iki âyet birbirini öldüren iki Yahûdî kabile arasındaki kısas ve diyet adaletsizliğiyle ilgili nâzil olmuştur. Onlar dediler ki; gelin, biz Muhammed'in hükmüne başvuralım. Eğer bize diyet hükmü verirse söylediğini tutalım, eğer kısas hükmü verirse onu dinlemeyelim. Nadîr oğulları, Kurayza oğullarından daha şerefli kabul edilirdi. Nadîr oğulları, Kurayza oğullarından öldürdükleri için yarım diyet verirler; Kurayza oğulları ise Nadîr oğullarından birini öldürürlerse onlara tam diyet öderlerdi. Böylece Kurayza oğullarının tam adamı, Nadîr oğullarının yarımına denk tutulurdu. Bu adaletsizliğin giderilmesi için Allah'ın Elçisine başvuruldu. İnen bu âyetler, böbürlenen ve adalet sınırını aşan

insanları hak ve adalete davet etti. Allah'ın Elçisi, iki kabile arasında diyeti eşitledi. (İbn Kesir,1388/1969: 58).

Bu iki gruptan birisi, câhiliye devrinde diğerini yenmişti. Nihayet, yenenlerin yenilenlerden öldürdükleri her kişiye karşılık elli vesak (bir vesak yaklaşık 200 kg.) diyet ödemek ve mağlupların galiplerden öldürdükleri her ölüye karşılık yüz vesak diyet ödemek üzere anlaşılıp sulh yaptılar. Rasûlullah (s.a.) Medine'ye gelinceye kadar böylece devam etti. Rasûlullah Medine'ye gelince, her iki kabileyi de yenmiş ve onların hâkim olmasına müsâade etmemişti. Sonra sulh yapmıştı. Bu sırada mağlup kavimden bir kişi; galiplerden bir kişiyi öldürdü. Yenen kavim, yenilen kavme yüz vesak diyet gönder, diye haber yolladı. Yenilenler dediler ki; bu dinleri bir, soyları bir ve ülkeleri bir olan iki kabile arasında bir kısmının diyeti-nin diğer kısmının yarısı olması olacak şey mi? Biz; bu ayrıcalığı size, haksızlığınız neticesinde vermek zorunda kalmıştık. Ancak Muhammed Medine'ye geldiğine göre, bunu size vermeyiz, dediler. Az kalsın aralarında harb başlayacaktı. Sonra Rasûlullah'ı (s.a.) aralarında hakem yapmak üzere anlaştılar. Yenen kavim toplanarak kendi aralarında şöyle konuştu: Allah'a andolsun ki, Muhammed (s.a.) bize onların verdiği bir katını verecek değildir. Onlar doğru söylerler. Baskımız ve zulmümüz sebebiyle bunu bize vermek zorunda kaldılar. Öyleyse Muhammed'e hile yapalım. Biriniz ona görüşünü sorsun. Eğer dilediğimizi verirse; onu aranızda hakem yaparsınız. Eğer istediğimizi vermezse; ondan kaçınır ve hakem yapmazsınız, dediler. Münafıklardan bir kitleyi hile ile Rasûlullah'ın görüşünü öğrenmek üzere gönderdiler. Onlar, Hz. Peygamberin yanına gelince; Allah Teâlâ, Rasûlullah'a onların durumunu bildirdi ve bu âyet-i kerîme nazil oldu. Allah bu âyet-i kerîme ile onları kasetmiştir.

Ebu Ca'fer İbn Cerîr et-Taberî (ö.310/920), Abdullah İbn Abbâs (ö.68/687)'tan naklederek; Mâide süresindeki bu âyetler, Benû Nadir ile Benû Kurayza arasında olan bir diyet harbi üzerine nâzil olmuştur, dedi. O zaman Benû Nadir'in ölüleri değerli sayılır ve onlar için tâm diyet ödenirdi. Benû Kurayza'nın ölüsü için ise yarım diyet ödenirdi. Bu hususta Hz. Peygamberin hükmüne başvurdular. Allah Teâlâ da onlar hakkında bu âyet-i kerîme'yi inzal buyurdu. Rasûlullah, bu konuda onları gerçeğe sevk ederek diyetlerinin eksik olduğunu bildirdi. Sonra İbn Cerîr et-Taberî der ki: Nadir oğulları daha üstün olduklarından Kurayza oğullarından bir kişi, Nadir oğullarından birini öldürecek olursa; buna mukabil o da öldürdü. Nadir oğullarından birisi, Kurayza oğullarından birisini öldürecek olursa; diyet olarak yüz vesak hurma verirdi. (İbn Kesir,1388/1969: II, 59).

2 – Yahûdî Kabileleri Arasında Recmin Farklı Uygulanışı

Nüzul sebebiyle ilgili ikinci bir rivayet gurubu da, bu ayetlerin Yahûdî Kabileleri arasında zina eden iki kişinin recminde farklı uygulamaları anlatan rivayetlerdir. Yahûdîler, kendi elleriyle Allah'ın kitabını değiştirmişler ve evli kişilerin recmedilmesi emrini te'vil ve tahrif ederek, yüz sopa ve yüzü karaya

boyayıp eşeğe ters olarak bindirme şekline çevirmişlerdi. (İbn Kesir,1388/1969: 59).

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra, bu vak'a cereyan edince, kendi aralarında dediler ki; *"Gelin, Muhammed'in hükmüne başvuralım. Eğer sopa ve yüzü siyaha boyama hükmü verirse, onu alalım. Allah'ın peygamberlerinden bir peygamber, bizim aramızda böyle hüküm vermiştir, diye, Allah ile kendi aramızda hüccet kılalım. Eğer recm karârı verirse, ona uymayalım."* (İbn Kesir,1388/1969: II, 60).

Nitekim Yahudiler, Hz. Peygamber'e geldiler ve kendilerinden bir kadınla bir erkeğin zina ettiğini söylediler. Rasûlullah (s.a.) onlara: *"Tevrat'ta recm konusunda ne var?"* diye, sordu. Onlar: *"Biz, zina edenleri sopalatırız,"* dediler. Abdullah İbn Selâm dedi ki: *"Yalan söylüyorsunuz, Tevrat'ta recm vardır."* Tevrat'ı getirdiler, ortaya yaydılar. Birisi elini recm bölümünün üzerine koydu. Bölümün öncesini ve sonrasını okudu. Abdullah İbn Selâm dedi ki: *"Elini kaldırdı."* O elini, kaldırdı, görüldü ki; bu kısımda recmle ilgili bölüm bulunmaktadır. Yahûdiler: *"Muhammed doğru söyler. Tevrat'ta recm bölümü vardır."* dediler. Rasûlullah (s.a.) onlara emretti ve zina eden kişiyi recmettirdi. Abdullah İbn Ömer der ki: Ben, o iki Yahûdîyi recmedenler arasında bulunuyordum, adamın kadının üzerine eğilip, ona taş değmesinden korumaya çalıştığını gördüm. Abdullah İbn Abbâs (ö.68/687)'tan gelen bir rivayete göre, bu âyetler, zina eden iki yahûdî hakkında nazil olmuştur. (İbn Kesir,1388/1969: 60).

İmâm Ahmed İbn Hanbel (ö.241/656) de, Abdullah İbn Abbâs (ö.68/687)'tan naklederek, *«Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse; işte onlar, kâfirlerin ta kendileridir.»*, *«İşte onlar, zâlimlerin ta kendileridir.»*, *«İşte onlar, fâsıkların ta kendileridir.»* âyetlerinin, yahûdilerden iki kabile hakkında ve iki ayrı olayla (zina ve katl) ilgili olarak indirildiğini, söyler. Bu konudaki hadisler yukarıda geçti. Ancak her iki sebebin aynı anda birleşmiş olması ihtimâli de vardır. Bu âyetlerin her iki sebep üzerine nazil olması muhtemeldir. Ancak âyetin devamında: *"Orada onlara yazdık ki; muhakkak cana can, göze göz..."* buyurulmaktadır. Bu da âyetin nüzul sebebinin, kısas ile ilgili olduğu görüşünü kuvvetlendirir.

III-MÜFESSİRLERİN KONUYLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ VE TAHLİLLERİ

Burada, Maide sûresi 44., 45. ve 47. ayetlerinin tamamının tefsirinden ziyade, ayetlerin *"Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerdir, ...zâlimlerdir,...fâsıklardır."* kısımlarıyla ilgili müfessirlerin ve âlimlerin görüşleri üzerinde durmak istiyorum. Bu arada bazı müfessirlerin görüşlerini, tahlillerini ve kendi görüş ve yorumlarımı, delillerimi de ortaya koymağa çalışacağım. İlk önce ilgili ayetlerin meâllerine bir göz atmakta fayda olduğu kanaatındayım. Allah Teâlâ adı geçen ayetlerin tamamında şöyle buyurmaktadır:

“İçinde hidâyet ve nûr olan Tevrat'ı biz indirdik. Kendilerini Hakka teslim eden nebîler, Yahudilerle ilgili meselelerde onunla hükmederlerdi. Alimler ve müşitler de Allah'ın kitabını koruma ile görevlendirilmeleri sebebiyle yine onunla hüküm verirlerdi. Hepsi de kitabın hak olduğunun şahitleri idiler. O halde ey hâkimler, insanlardan korkmayın, Benden korkun. Ayetlerimi dünyevî bir menfaat karşılığında satmayın. Kim Allah'ın indirdiği ahkâm ile hükmetmezse işte onlar kâfirdirler.(44) Hem Tevrat'ta onlara (kısasla ilgili olarak) şu hükmü de farz kıldık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş karşılıktır. Bütün yaralamalar için aynı şekilde kısas vardır. Fakat kim bu kısas hakkından ferağat edip bağışlarsa bu, kendi günahları için keffaret olur. Kim Allah'ın indirdiği ahkâm ile hükmetmezse işte onlar zalimdirler. (45) O peygamberlerin ardından Meryem oğlu İsa'yı, kendisinden önceki Tevrat'ı tasdik edici olarak gönderdik. Ona, kendisinden önceki Tevrat'ın tasdikçisi ve müttakilere bir hidâyet ve öğüt olmak üzere içinde hidâyet ve aydınlık bulunan İncil'i verdik.(46)Ve dedik ki : Ehl-i İncil de, Allah'ın o kitapta indirdiği ile hükmetsin. Kim Allah'ın indirdiği ahkâm ile hükmetmezse işte onlar fâsıktırlar. (47)

Bu şekilde yaklaşık bir mealini vermeğe çalıştığımız ayetlerin, şimdi müfessirlere göre ne gibi farklı tefsir ve yorumlar kazandığını incelemeğe çalışalım.

İbn Cerîr et-Taberî (ö.310/920), bu (وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ) (Maide, 5/44) ayetiyle kastedilene şöyle açıkladı: “Kim Allahın indirdiği kitabındaki hükmü ketmederse (gizlerse) ve başkasını hakem yaparsa, Yahûdîlerin zina yapan muhsanat hakkında tahmim (yüzünü siyaha boyamak) ile hükmetmeleri, recm cezasını gizlemeleri gibi. Bir kısım insanların öldürülmesinde tam diyet, bazılarının öldürülmesinde yarım diyet, Eşraf hakkında kısas ile düşükler hakkında diyetle hükmetmeleri gibi. Allah Teala Tevrat'ta bunlar hakkındaki bütün hükümleri eşitledi. Onlar Allahın indirdiği ile hükmetmediler, Fakat Allahın hükmünü tebdil ve tağyir ettiler, gizlediler. Kendilerine açıklanan hükmü gizleyerek insanlara başka bir şeyi gösterdiler. Onunla hükmettiler.”(Taberî, 1398/1978:12025; El-Adevî, 2004/1425: 288).

Bu ayet (Mâide 44) kafirler hakkında mı, müslümanlar hakkında mı yoksa genel mi? sorusuna ehl-i ilim bu ayetlerin (Mâide, 5/44,45,47.) hepsi ehl-i kitaptan kafirler hakkındadır, görüşündedir. Kurtûbî (ö.671/), bu alimler ekseriyeti teşkil etmektedir, der. (Kurtubî, 1387/1967: VI, 33) Bu görüşe sahip olanlar, ayetlerin sibak ve siyaklarıyla ihticacta bulunmaktadırlar. Çünkü bu ayetlerin sibak ve siyakları ehl-i kitap hakkındadır.(El-Adevî, 2004/1425: 290) Taberî'nin tercih ettiği görüş de budur. Birçok görüşleri naklettikten sonra şöyle bir tercihte bulundu:“Bana göre bu görüşlerin doğruya en yakın olanı şudur: Bu ayetler ehl-i Kitap kafirler hakkında nazil olmuştur. Çünkü ayetlerin öncesindeki ve sonrasındaki ayetler onlar hakkında nazil olmuştur. Bunlar da sonraki ayetleri açıklamaktadırlar. Bu ayetler onlar hakkındaki haberin

siyakıdır. Öyleyse haberin onlar hakkında olması daha uygundur.” (Taberî, 1398/1978: 12025; El-Adevî, 2004/1425: 291).

Allah Teala bu ayetle, Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyen herkesi hükmün içine dâhil edecek şekilde zikrettiği halde, nasıl husûsleştirilir? diye bir soru ile karşılaşsak, cevap olarak şöyle denilebilir: Allah Teala, hükmü bu şekilde umumileştirerek, genel bir kaide koydu. Ve eğer bir topluluk Allah’ın kitabına koyduğu bir hükmü her hangi bir şekilde terk ederse, kafir olur, diye bilinmesini istedi. Bu görüşe göre, Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyen bir kimse kâfir olur, Allah’ı inkar etmiş olur, diye cevap verebiliriz (Taberî, 1398/1978: 12025; El-Adevî, 2004/1425: 291).

Bazı bilginlere göre, ayetler her ne kadar sibak ve siyakları bakımından İsrailoğulları hakkında olsa da Allah Teala’nın hükmü bu ümmet için de geçerlidir. Bu ayetler bizim üzerimize de vaciptir. Nitekim İbrahim Nehâî (ö.95/714), Taberî’den nakille: *هُمُ الْكَافِرُونَ*: *أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ* ayeti Beni İsrail hakkında nazil oldu, sonra aynı ayetlerle bu ümmetin de amel etmesi istendi.” dedi. (Taberî, 1398/1978: 12042; El-Adevî, 2004/1425: 292).

Alimlerin bir bölümünün görüşü ise: “Bu ayetler müslim ve gayr-i müslimlere şâmilidir. Fakat detayları vardır.” Bazı alimlere göre: “*Bu ayetteki “küfür”, küfür değildir.*” Yani, kişiyi dinden çıkararak bir inkar değildir. Yine “*zulüm” zulüm değildir. “Fısk” fısk değildir. Dinden çıkararak büyük fısktan başka bir şeydir.* Taberî, Atâ’ (ö.114/732) dan sahih bir isnadla rivayet etti ki: “*Mâide 44, 45 ve 47 ayetlerinde geçen küfür, küfürden başka bir şey. Fısk, fısktan, zulüm, zulümden başka bir şeydir.*” (Taberî, 1398/1978: 12047; El-Adevî, 2004/1425: 290).

Tâvûs (ö.106/724), Taberî’den naklederek, “*Maide 44’de هُمُ الْكَافِرُونَ* lafzı kişiyi dinden çıkararak küfür değildir. Bu “küfür” lafzı, Allahı, melekleri, kitapları ve peygamberleri inkar eden kimsenin kafir olması gibi değildir.” (Taberî, 1398/1978: 12047; El-Adevî, 2004/1425: 291) dedi.

Kurtûbî ise, “*Eğer bu Allah katında olan şeye karşı kendi katında olan şeyle hükmederse, bu Allahın hükmünü değiştirmektir. O zaman kafir olması gerekir. Eğer nefsi arzusuna göre, günah olan birşeyle hükmederse, o günahdır. Ehl-i Sünnet usûlüne göre günahkarların mağfireti caizdir.*” der (Kurtubî, 1387/1967: VII, 497; El-Adevî, 2004/1425: 291).

Yine İbn Abbas’ (ö.68/687) dan bir rivayette “*Mâide 44. ayet, Allahı, meleklerini, kitaplarını ve peygamberlerini inkar etmek gibi değildir. Bu bir küfürdür; fakat imanın zıddı olan bir küfür değildir.*” (Taberî, 1398/1978: 12053; El-Adevî, 2004/1425: 292). Hâkim (ö.279/892) ve Tâvûs (ö.106/724) İbn Abbas’dan rivayet ederek, “*Bu dinden çıkararak bir küfür değildir. Mâide 44. ayetteki küfür başka bir küfürdür.*” (El-Adevî, 2004/1425: 292) diyor.

İbn Ebi Hâtim, Mâide suresinin 44. ayetinin tefsirinde İbn Abbas’tan özet olarak, “*O dinden çıkararak küfür değildir.*” sözünü rivayet etti. (El-Adevî, 2004/1425: 292). Ondaki gelen bazı rivayetlerde de “*O büyük bir günahdır.*” ifadesi geçmektedir. (El-Adevî, 2004/1425: 292) Bazı alimler yukarıda geçen

manalara yakın başka detaylar vemişlerdir: Kim Allah'ın indirdiklerini inkar ederse kafir olur. İkrar eder tasdik eder, fakat onlarla hükmetmezse, zalim ve fasıktır. Bu görüş İbn Abbas'tan da nakledilmiştir. Fakat Taberî'ye göre, isnadında zaaf vardır.(Taberî, 1398/1978: 12063; El-Adevî, 2004/1425: 293).

El-Kâsimî (ö.1332/1914), *Mehâsinu't-Te'vil'de*, “Allah'ın indirdiğinin gayrı ile hükmeden onu istihane (hafife alma) ve inkar etme kaydıyla kafir olur.” dedi. Bir çok alim de bu görüşe meyletti. Bunun dayanağı da İbn Abbas ve İkrime (ö.107/725)'den gelen rivayetlerdir. (El-Adevî, 2004/1425: 293).

Burada İbn Kayyim (ö.751/1350)'ın “*Namaz ve Terkedenin Hükümü*” isimli kitabındaki sözünü nakletmemiz uygundur. (*Kufr-u'l-İtikad ve Kufru'l-Amel*) bölümünde şöyle diyor: “Burada ayrı bir usûl var. O da küfür iki çeşittir. Küfr-i Amel, Küfr-i Cuhûd ve İnad. (El-Adevî, 2004/1425: 294).

Küfr-i Cuhûd: Resulullah'ın Allah'ın katından getirdiğini bildiği şeyleri (rabbın isimleri, sıfatları, efâli ve ahkâmı gibi) inat ve inkar ile yapılan küfürdür ki, bu her yönden imanın zıttıdır.

Fakat Küfr-i Amel: İmana zıt olan, olmayan diye ikiye ayrılır. Puta secde etmek, mushafı hafife almak, peygamberi öldürmek ve peygambere sövmek, imana zıttır. Fakat Allah'ın indirdiğinin gayrıyla hükmetmek ve namazı terk etmek kesin olarak küfr-i amelidir. Yani kafirlerin yaptığı amelleri yapmaktadır. Onlar gibi amel etmektedir, demektir. Allahın dininden çıkmak, demek değildir. Fakat, Allah ve Resülü bu şeye “küfür” ismini verdikten sonra yok saymak da mümkün değildir. Allah'ın indirdiğinin gayrı ile hükmeden kâfirdir. Namazı terkeden Resulullah'ın nassıyla kâfirdir. Fakat bu küfr-i amelidir, küfr-i itikadi değildir. Allah Teala'nın indirdiğinin gayrı ile hükmedene “kâfir”, diye isimlendirilmesi ve Resulullah'ın namazı terkedene kâfirdir, diye isimlendirmesi, küfr-i itikadi bakımından değildir. (El-Adevî, 2004/1425: 294) Resûlullah zina yapanın, hırsızlık yapanın, şarap içenin imanını yok saydı. (Buhârî, 2475; Müslim, 57). Ve yine komşusu kötülüğünden emin olmadığı kimsenin imanını yok saydı. (Buhârî, 6016). İman ismi kendisinden nefyedilen, amel cihetinde kâfirdir. Her ne kadar inkar-ı cuhûd ve inkar-ı itikad onda bulunmasa da. لا ترجعوا بعدى كفارا يضرب بعضكم رقاب بعض “Benden sonra birbirinizin boyunlarını vuran kafirler haline dönmeyin.” (Buhari, 131, 6767, 7079, 1739; Müslim, 65, 66, 1679) hadisi de böyledir. Bu bir küfr-i amelidir. “Bir kimse kâhin olarak geleni tasdik ederse veya kadına arkasından yaklaşırsa Muhammed'e inen şeyi inkar etmiş olur.” (Buhari, 6104; Müslim, 60,) hadisi de böyledir. Bu da bir küfr-i amelidir. Kişiyi dinden çıkaran bir küfür değildir.

Resûlullah bu dediklerimizi sahih bir hadiste ayırdı. *Sövmeyi, füsuk*, kitale ise *küfür* dedi. Mâlumdur ki, şöyle ilan etti: “Müslümanların birbirini sövmesi fisk, birbirini öldürmesi küfürdür.” Peygamberimiz قتال سياب ile arasını bununla amelî küfrü kastediyor. İtikadî küfürü değil. Bu küfür onu İslam dairesinden ve dinden çıkarmaz. Zâni, sârik ve içki içeni, amelî dinden çıkarmadığı gibi. Her ne kadar iman ismini Resulullah ondan zail etmiş olsa

bile. İmanın gereğini yapmıyor, inandığı gibi yaşamıyor anlamında kafir ismini almaya layık olsa bile, amelî küfür, amel bakımından imanını örtüyor, fakat dinden çıkarmıyor, demektir. Bu detaylı anlatım Allahın kitabını, İslamı ve bunların gereklerini bu ümmet içinde en iyi bilenler olan sahâbilerin görüşleridir. Bu meseleler ancak onlardan alınır.

Müteahhir ulema onların muradlarını anlamadıkları için iki kısma ayırdılar:

a- Kebâir ile dinden çıktılar ve cehennemde ebedi kalacaklardır, diye hükmedenler.

b- Kebâiri işleyenler kamil iman sahibi mü'minlerdir, diye kabul edenler. Bu iki görüş sahipleri de aşırı gittiler.

İşte buradaki küfür başka bir küfür, nifak başka bir nifak, şirk başka bir şirk, füsûk başka bir füsûk, zulüm başka bir zulümdür. Bu yüzden Süfyan b. Uyeyne (ö.198/814), Hişâm (ö.245/859) ve Tâvûs, İbn Abbas'tan rivayet ederek bu ayet (Mâide 44) hakkında *"Bu dinden çıkararak bir küfür değildir."* (El-Adevî, 2004/1425: 294) dedi.

Abdurrezzak (ö.211/827), Ma'mer (ö.210/825), İbn Tâvûs'tan, o da babasından bize haber verdi ki, İbn Abbas'a Mâide sûresi 44. ayetten soruldu *"O bununla küfre girdi. Fakat Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini inkar eden kimse gibi değildir."* İbn Abbas'tan bir başka bir rivayette ise, *"Bu dinden çıkararak bir küfür değildir. Dinden çıkarmaz."* dedi.

Tâvûs: *"Dinden çıkararak bir küfür değildir."* Vaki', Süfyan, İbn Cerih ve Atâ (ö.115/733)'dan naklederek dedi: Küfür başka bir küfür, zulüm başka bir zulüm, füsûk başka bir füsûktur." Atâ'nın dediği bu şey, onu anlayan için Kur'an'da bulunan bir beyyine (delil)dir. (El-Adevî, 2004/1425: 294).

Çünkü Allah Teâla'nın indirdiğinin gayri ile hükmeden hâkime kâfir diye isimlendirmedir. Ama (câhide) inkar edene kafir ismini verdi. İki kâfir aynı seviyede değildir.

Kur'an-i Kerim'de bununla ilgili birçok ayeti delil olarak gösterebiliriz. Mesela Allah kafirleri zalim diye isimlendirdi. *والكافرون هم الظالمون "Kafirler zalimlerin ta kendisidir."* (Bakara, 2/254).

Nikah, talak gibi Allah'ın hududlarını tecavüz edenlere, zâlim diye isimlendirdi. *"Kim Allah'ın hududlarına tecavüz ederse, nefesine zulmetmiş olur."* (Talak, 65/1). Yunus (a.s) münacâtında, *لا اله الا انت سبحتك اني كنت من الظالمين*

"...Zalimlerden oldum ya Rabbi." (Enbiya, 21/87) diyerek yalvardı. Adem (a.s), *ربنا ظلمنا انفسنا "Rabbimiz nefislerimize zulmettik."* (A'raf, 7/23) dedi.

Musa (a.s), *رب اني ظلمت نفسي فاغفر لي "Rabbim kesinlikle nefisime zulmettim, beni bağışla."* (Kasas, 28/16) dedi. Bütün bu ayetlerde geçen zulümler, bizim bildiğimiz zulüm cinsinden zulümler değildir. (El-Adevî, 2004/1425: 294) Yine Kur'an-ı Kerim, kâfire fâsık ismi vermektedir. *وما يضل به الا الفاسقين الذين ينقضون*

عهدالله من بعد ميثاقه "Onunla ancak fâsıkları saptırır. Onlar Allah'a kesin olarak verdikleri sözden dönen kimselerdir." (Bakara, 2/26-27) *ولقد انزلنا اليك ايات بينات*

والمايكفر بها الا الفاسقون “Andolsun biz sana apaçık ayetler indirdik. Bunları ancak fâsıklar inkar eder.”(Bakara, 2/99).

Bu manada ayetler Kur'an-ı Kerim'de çoktur. Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim'de âsi mü'mine fâsik ismi verildiği yerler de görülmektedir : ياايهاالذين امنوا ان جاءكم فاسق بنبا فتبينوا *“Ey iman edenler! Size bir fâsik bir haber getirirse, onun doğru olup olmadığını araştırın.”* (Hucurat, 49/6). Bu ayet Hakem b. Ebi'l-As hakkında nâzil oldu. Burada fâsik bildiğimiz fâsik değildir. (El-Adevî, 2004/1425: 296) Koğuculuktan dolayı günahkar olan kimsedir.

Allah Teala Nur 4. ayette şöyle buyurdu: والذين يرمون المحصنات ثم لم يأتوا *“Namuslu kadınlarla zina isnad edip sonra da dört şahid getirmeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahidliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsik kimselerdir.”* İblisten naklederek فسق عن أمر ربه *“Rabbinin buyru-ğundan çıktı.”*(Kehf, 18/50) buyurdu. Bu füsûk bildiğimiz füsûk değildir. Küfür ikidir, zulüm ikidir, fîsk ve cehalet de ikidir.

1- Cehl-i Küfr: İnkâr anlamına gelen cehalet. وأعرض *خذ العفو وأمر بالعرف وأعرض* عن الجاهلين *“Afva sarıl, iyiliği emret, cahillerden olma.”* Ayetinde cahalet, kâfilik anlamında ifade edilmiştir. (A'raf, 7/199)

2- Cehl-i Gayr-i Küfr : İnkâr anlamına gelmeyen cehalet. *“Allah katında (makbul) tövbe, ancak bilmeyerek günah işleyip sonra çok geçmeden tövbe edenlerin tövbesidir. İşte Allah bunların tövbelerini kabul buyurur. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*(Nisa, 4/17) Ayetinde cahalet, bilmeyerek günah işlemek anlamında kullanılmıştır. İnkâr etmek manasında değildir(El-Adevî, 2004/1425: 297).

Sonra şirk de iki çeşittir.

a- Dinden çıkaran şirk. Şirk-i Ekber.

b- Dinden çıkarmayan şirk. Şirk-i Asgar. Bu riya gibi amelî bir şirkdir(El-Adevî, 2004/1425: 297).

Allah Teala şirk-i ekber için Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurur :

”*Kim Allah'a ortak koşarsa artık Allah ona cenneti muhakkak haram kılmıştır. Onun barınağı da ateştir.*” (Maide, 5/72) Riya şirk-i hakkında da şöyle buyurur : *فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ كِيم رabbine kavuşmayı umuyorsa yararlı bir iş yapsın ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın”* (Kehf, 18/110).

Resulullah'ın şu sözü de şirk-i asgar ile ilgilidir: من حلف بغير الله فقد اشرك

“Kim Allah'tan başkasına yemin ederse şirk işlemiş olur.” (Ebu Davud, Kitabu'l-Eyman) Malumdur ki; Allah'tan başkasının adıyla yemin etmek dinden çıkarmaz, Kişinin kâfir olmasına da hükmedilmez(El-Adevî, 2004/1425: 297).

Yine Resulullah'ın şu sözü de bu manadadır: الشرك في هذه الأمة أخفى من ديبب العمل

“Bu ümmet hakkında şirk karıncanın yürüyüşünden daha gizlidir.” İşte şirk, küfür, füsuk, zulüm, cehl dinden çıkararak dinden çıkarmayan diye kısımlara ayrılıyor; nifak da iki kısımdır : a-İtikatta Nifak b-Amelde Nifak

İtikatta Nifak: Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın münafıklara isnat ettiği inkardır. Onlar, *fi'd-Derki'l-esfeli* cehennemnin en alt tabakasındadır.

Amelde Nifak: Sahih hadiste Hz. Peygamberin buyurduğu gibi,
أية المنافق ثلاث إذا حدث كذب وإذا وعد أخلف وإذا أئمن خان

“Münafığın alameti üçtür: Konuştuğu zaman yalan konuşur, söz verdiğinde çayar, emanet verildiğinde ihanet der.”(Buharî, 33/5744) Bunlar amelde nifaktır(El-Adevî, 2004/1425: 298). Bazan imanın köküyle bir arada bulunurlar. Fakat kalbe yerleşince ve kemale erince sahibi İslam dairesinden tamamıyla sıyrılıp çıkar. Her ne kadar namaz kılsa, oruç tutsa ve kendini müslüman zannetse bile. İman mü'mini bu ayırıcı ve bozuculardan uzaklaştırır. Kulda bunlar tam olarak bulunsa ve onlardan uzak kalmasa o zaman tam halis münafık olur. İmam Ahmed'in sözü buna delalet eder : İsmail b. Said eş-Şalinci dedi ki: “Ahmed b. Hanbel'e (ö.241/855) büyük bir gayretle kebaire işleyen, kebaire ısrar eden, ancak bu namazını, orucunu, zekatını terketmeyen kimse bu haliyle musır olmuş olur mu diye, sordum. Cevaben, “*musırdır*”, dedi. Bu (لا يزرى الزانى حين يزى وهو مؤمن) “Zina eden zina ederken mü'min olarak zina etmez.” sözü gibidir. İmandan çıkar, islamdan dışarı çıkar. Şu hadis de bunun gibidir: لا يشرب الخمر حين يشربها وهو مؤمن لا يسرق حين يسرق وهو مؤمن “Şarap mü'min olarak içilmez, hırsızlık mü'min olarak yapılmaz.” Abdullah b. Abbas'ın Maide 44 için söylediği gibidir. İbn Abbas'a “Bu küfür nedir?” denildi. “Dinden çıkarmayan bir küfürdür.” dedi. Bazısını inanıp bazısını inanmamak gibi. Netice olarak bu küfürdür (inkardır). Hakkında ihtilaf olmayan bir iş (emir) gelinceye kadar. (El-Adevî, 2004/1425: 298).

Yani, bu ayet Allah'ın indirdiği şeylerin hepsine şamildir. Bir kısmına değil. Allah'ın indirdiği şeylerin hepsiyle hükmetmeyen herkes kafir, zalim ve fasık olur. Amma Allah'ın tevhid ile ilgili indirdiği şeylerle hükmeden ve şirki terkederek, sonra Allah'ın indirdiği şeylerin (şeriatın) bir kısmıyla (bazısıyla) hükmetmeyen kimseye bu ayetlerin hükmünü yöneltemeyiz. Bu hüküm, Allah'ın hükmünü, nassını aynen ve kasten reddinedir. Fakat bunun üzerinde bir kapalılık veya te'vilde hata olursa bu şekilde hükmedilmez.

Fahrüddin Razi (ö.606/1210), *Tefsir-i Kebir*'de bu ayetin tefsirinde bu görüşlerin hepsini nakletti ve şu kendi görüşüyle bitirdi: “Beşincisi: İkrime dedi ki: Allah'ın َلَا يُؤْمِنُ الْكٰفِرُونَ kelamı, kalbiyle inkar eden, diliyle inkar eden kimseye şamildir. Fakat kalbiyle onun Allah'ın hükmü olduğunu tasdik eden ve diliyle de bunu ikrar eden kimse her ne kadar ayetin zıttını yerine getirirse de, Allah'ın indirdiği ile hükmediyor, demektir. Fakat onu terkederek, bu ayetin (hükmü) altına dahil olması gerekmez. Bu sahih bir cevaptır. Allah daha iyi bilir.”(Razi, 1411/1990: XII, 6).

Kurtûbî: “Maide 44, 45, 47. ayetlerinin hepsi küffar hakkında nazil olmuştur. Bu Sahih-i Müslim'deki, Berâ hadisiyle sabit olmuştur. Bu geçerli bir

görüştür ve alimlerin bir çoğu bu görüştedir.” (Kurtubî, 1427/2006: VIII, 497)dedi. Fakat müslüman büyük günah işlese bile tekfir edilemez. Bir görüşe göre burada izmar vardır. Yani “Kim Allah’ın indirdikleriyle Kur’an’ı reddederek, Resulullah’ın kavlini inkar ederek, hükmetmezse, kafirdir.” İbn Abbas ve Mücahid (ö.103/721): “Bu ayet buna şamildir.”dedi. İbn Mes’ud (ö.32/652) ve Hasan el-Basri (ö.110/728): “Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyen bütün müslümanlar, Yahudi ve küffar hakkında genel bir hükümdür.”dedi. Yani, buna inanarak, hafife alarak (helal görerek), demektir. Ama bu haramı işleyen kimse, haram olduğunu itikat ederek, yaparsa fâsık müslümanlardan olur. İş Allah’a kalmıştır. Dilerse (tazip eder) azap verir, dilerse mağfiret (afv)eder.”

İbn Abbas: “Bu ayet müslümanlar hakkındadır. Bununla murad edilen küfür başka bir küfürdür.”

Haricîler bu ayetle delil getirdiler ve şöyle dediler: “Allah’ın indirdiği ile kim hükmetmezse kâfirdir.” Ehl-i Sünnet: “Hükümü terketmekle kafir olunmaz.” Bu ayetin iki te’vili vardır:

Birincisi: Ayetin manası: “Kim Allah’ın indirdiği şeyi, reddederek, inkarederek hükmetmezse, o kafirdir.”

İkincisi: “Allah’ın indirdiği şeylerin hepsiyle hükmetmezse, o kafirdir. Kafir o kimsedir ki, Allah’ın indirdiği şeylerin hepsini terkeder. Müslüman öyle değildir.”(El-Adevî, 2004/1425: 299).

İbn Cevzî (ö.751/1350), Zâdu’l- Mesîr’de şöyle dedi: “Bu ayette zikredilen küfürden kastedilen mana hakkında iki görüş vardır: 1-Allah’ı inkar. 2-Hükümü inkar. Bu dinden çıkarılan bir küfürdür.”

Buna göre sonsöz olarak denilebilir ki, kim Allah’ın indirdiği ile inkar ederek hükmetmezse - Allah’ın indirdiğini bildiği halde - Yahudilerin yaptığı gibi yaparsa kâfir olur. Kim heves ve arzularına meyil ederek inkar etmeksizin Allah’ın indirdiği şeyle hükmetmezse zâlim, fâsık olur. Bu sonsöze aşağıdaki şu bilgilerin görüşlerini de ekleyebiliriz:

Ali b. Ebi Talha (ö.143/760), İbn Abbas’tan rivayet ederek, “Kim Allah’ın indirdiği şeyi inkar ederse kâfirdir. Kim ikrar, tasdik eder ve fakat onunla hükmetmezse, o kimse fâsık ve zâlimdir.”dedi.

Muhammed Emin eş-Şenkitî (ö.1393/1973), Edvâu’l- Beyan isimli kitabında : “Açık olarak görülen, ayetlerin siyakından zihne hemen gelen, ayet (Maide 44) müslümanlar hakkında nazil olmuş olduğudur. Çünkü Allah Teala bundan önceki ayette bu ümmete yani, müslümanlara hitap etti. Hitap müslümanlar içindir. Siyaktan da bu anlaşılmaktadır. Buna göre küfür, ya başka anlama gelen bir küfürdür. Veya onu müstehil görerek yapması veya onunla Allah’ın ahkâmını inkarı kastederek, bildiği halde onları reddetmesidir. Fakat Allah’ın hükmünün dışında bir hükümle bildiği halde hükmetse mürtekeb-i zenbdır(günah işlemiştir). Çirkin bir iş yapmıştır (fail-i kabihtir). Bu onun hevasına hamledilir. Yani nefsi arzularına uyarak bunu yapmıştır, denilir.” Diğer isyana düşen müslümanlardan biri gibidir. (eş-Şenkitî,1393/1973: II, 225; el-Adevî, 2004/1425: 300). Yine وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (Maide,

5/45) ayeti Yahudiler hakkındadır. Çünkü bu ayetten önceki *وكتبنا عليهم فيها ان* ve *العين* ayetinde hitap Yahudileredir. Siyakın delaleti açık olduğu için maksat Yahudilerdir, deriz. Yine *فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ* ayetinde de Nasâra, Hristiyanlar hakkında olduğu siyaktan açıkca anlaşılıyor.

Çünkü bu ayetten önce Allah Teala:

وَلِيَحْكُمَ أَهْلَ الْإِنجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ

“Kendilerine İncil verilenler de Allah’ın indirdikleri ile hükmetsinler.

Allah’ın indirdikleri ile hükmetmeyenler fasık kimselerdir.” buyurdu. (Maide, 5/47)

Bu araştırmada dikkat edilecek nokta şudur: Küfür, zulüm, fiske bunların hepsiyle şeriatla çoğu zaman masiyet murad ediliyor. Dinden çıkararak küfür başka bir şeydir. *“Kim Allahın indirdiği ile hükmetmezse”* peygamberlere muarız (itiraz ederek) olarak, Allahın ahkamıyla hükmetmezse, onun zulmü, fiske ve küfrü, hepsi dinden çıkararak küfürdür. Ama *“Allahın indirdiği ile hükmetmediği zaman haram işlediğini çirkin bir iş yaptığını inanırsa, onun küfrü, zulmü, fiske dinden çıkarmaz. Şu da bilinmeli ki, Kur’an’ın zahiri manasına göre birinci ayet (Maide, 5/44) müslümanlar hakkında, ikincisi (Maide, 5/45) Yahudiler hakkında, üçüncüsü (Maide, 5/47) hristiyanlar hakkındadır.* (el-Adevî, 2004/1425: 301).

Allah’ın indirdiğinin gayriyle hükmetmek, hüküm vermek, ehl-i küfür amellerindedir. Bazan küfür dinden çıkarır. Bu onun helal ve cevazına inandığı zamandır. Bazan büyük günahlardan biri olur. Bu kafirlerin yaptığı işlerdir. Onu işleyen şiddetli azaba düşer olur. Bu şekilde hükmetmeyi helal görürse, en büyük zulümdür. Helal görmeden hükmetmesi ise, büyük günahlardandır. (El-Adevî, 2004/1425: 301).

IV- İMAN – AMEL İLİŞKİSİ

Burada ilk önce imanın manası, hakikati ve rükünlerini açıklığa kavuşturduktan sonra, iman-amel ilişkisi üzerinde ayet ve hadisler ışığında alimlerin görüşlerini ortaya koymağa çalışmakta fayda olacağı kanaatindeyim.

A- İmanın Manası, Hakikati ve Rükûnleri:

İslam’da ıstılah olarak, *“iman, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s) ’in Allah’ dan getirdiği kesin olarak bilinen haber, dini esas ve hükümlerin doğru ve gerçek olduğuna tereddütsüz inanmak, bunların tamamını iz’an ve kabul ile tasdik ve itiraf etmektir.”* Yani Allah’a, Hz. Muhammed’in son peygamber olduğuna ve *“Zarûrât-ı diniyye”* diye bilinen İslâmî esaslara, hükümlere ve haberlere, kesin olarak inanmak, tamamını kabul ve itiraf etmektir. Zarûrât-i diniyye; Peygamberimizden tevâtür yoluyla naklolunan ve akli delile muhtaç olmadan bilinen; Kur’an’ın Allah kelâmı olduğu, ölümden sonra dirilmenin ve âhiret hayatının hak olduğu; namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetlerin farz; zinanın, şarabın, faizin, adam öldürmenin ve yalan söylemenin haram olduğu gibi İslâmî esas, hüküm ve haberlerdir. Kesinlik ifade eden bu gibi dinî esaslara her müslümanın tereddütsüz inanması gerekir.

İman hakîkatta bir kalp ve vicdan işi olduğuna göre; dilciler nazarında da, dinî istilahta da asloğan, imanın hakîkatında bulunması gereken tasdikdir. Fakat, bu tasdik ve itirafın masdarı, kaynağı nedir? İmanın hakîkatını teşkil eden hükümler nelerdir? Yalnız kalp midir? Yalnız dil midir? Veya her ikisi birden midir? Yoksa bu ikisine ilaveten, azalarla yapılan işler, salih ameller midir? İşte bu hususta İslâm âlimleri arasında görüş ayrılığı vardır. Bundan dolayı birçok itikadî mezhep ortaya çıkmıştır(Aydın, 1984: I, 164-165).

1) Ehl-i Sünnet'ten bazılarına göre şer'î iman; Hz. Muhammed (s.a.s) 'in Allah Teâlâ'dan getirdiği kesin olarak bilinen şeylerin hepsinin doğru ve gerçek olduğunu kalp ile tasdik ve dil ile ikrar etmektir. Bu tarife göre imanın; biri tasdik diğeri ikrar olmak üzere iki rükünü vardır. Ancak, bu rükün-ler aynı seviyede birer aslî rükün değildir. Çünkü bunlardan "kalp ile tasdik", hiçbir mazeret karşısında vazgeçilmeyen "aslî rükün" dil ile ikrar ise, dilsizlik ve ölüm tehlikesi gibi zarûrî haller karşısında vazgeçilebilen ve vücûbu sâkıt olan "zâid rükün" dür. Aslî rükün sayılan kalb ile tasdik, zâil olduğu anda, o kimse imandan çıkar ve kâfir olur. Çünkü herhalükârda tasdiksiz iman olmaz. Ancak ölüm tehdidi karşısında diliyle ikrar etmeyen bir kimse, kalbi samimi tasdik ve imanla dolu olduğu için imandan çıkmaz ve kâfir olmaz. (Nahl, 16/106) "Kavl-i Meşhur" olarak şöret bulan bu mezhebi, bazı Ehl-i Sünnet Kelâmçıları, Hanefî imamlarından Şemsü'l-eimme es-Serahsî, Fahu'l-İslâm Pezdevî ve diğere Hanefî fakihleri benimsemişlerdir. Hatta İmam-ı Âzam'ın da bu görüşü tercih ettiği rivayet edilmiştir. (Aliyyu'l-Kâri, 1971:76-779)

2) Ehl-i Sünnet'ten "cumhuru muhakkikîn"e göre şer'î iman; inanılması gerekenleri kalb ile tasdikten ibarettir. O halde şer'î imanın yegane rükünü, kalb ile tasdikdir. Kalbinde böyle tereddütsüz bir tasdik bulunan kimse, gerçekte ve Hak Teâlâ indinde mümindir. Dil ile ikrar etmek ise, imanın aslî veya zâid bir rükünü, yani imandan bir cüz değildir. Fakat, kalble bulunan tasdike, ancak dil ile ikrar edilmesi halinde vakıf olunabileceği, aksi halde mü'min midir, değil midir, bilinemeyeceğinden, dünyevî ve hukûkî hükümleri tasdik edebilmek için, dil ile ikrar şart koşulmuştur. Bu esasa göre, kalbiyle gerçekten tasdik edip de, bunu diliyle ikrar etmeyenler, dünyada müslüman sayılıp dini ahkâm kendilerine uygulanmasa bile, Allah Teâlâ katında mü'min sayılırlar.

Dinî naslar bu görüşü daha fazla desteklemektedir: "*Allah işte bunların kalbine imanı yazdı*" (Mücadele, 58/22), "*İman henüz kalblerine girmedi*" (Hucurât, 49/14) ve "*Kalbi imanla dolu olduğu halde zorlanan kimse hariç, ..*" (Nahl, 16/106) gibi ayetler. İmam Maturîdî'nin tercihi de budur. Özellikle, İmam Ebu'l-Hasan el-Eş'ârî ile İmam-u'l-Haremeyn el-Cüveynî ve İmam Fahu'd-Din er-Râzî bu görüştedirler(Aydın, 1984: I, 164-165).

3) Selef Uleması ile, Hadis âlimlerinden birçoğu ise rivayete göre, İmam Mâlik, İmâm Şâfî ve İmam Ahmed İbn Hanbele göre Şer'î İman; "İkrarun bil lisan, tasdikun bil cenan ve amelün bil erkân"dır. Yani, "dil ile ikrar, kalp ile tasdik ve rükünlerle ameldir." Fakat bu görüşe sahip olan selef uleması ve bazı mezhep imamları, ameli terk eden kimseleri "fâsık, âsî"

saymışlarsa da, bu gibilerin imandan çıkarak kafir olacaklarına hükmetmemişlerdir. Ayrıca, âbid ve zâhid müslümanlara tatbik edilmekte olan dini ahkâmın, ameli terkeden fâsiklara da uygulanacağını söylemişlerdir. Nitekim tatbikatta hep böyle olagelmıştır. Bu zevata göre şer'î imanın hakikatı iki şekilde mütâlaa edilmektedir. Biri; er geç Cennete girme imkânını sağlayan iman esasıdır ki, bu kalp ile tasdikle veya tasdikle beraber dil ile ikrar ile tahakkuk eder. Diğeri ise, müslümanı cehennemden azabından koruyan ve ebedî saadete erdiren "Kemâl-i iman", yani imanın kâmil olmasıdır. Şüphe yoktur ki amel, yani dini emir ve esaslara uyarak yasaklardan kaçınmak, imanın kemalinden olup, onun güzel bir semeresi ve beklenen meyvesidir. Sonuç olarak, yukarıdaki tarif gerçekte, "imanın aslını ve hakikatı"nın değil, "kemâl-i iman" yani iman olgunluğunun tarifidir. Bu bakımdan, Selef ve bazı hadisçilerin görüşü, Mu'tezile ve Hâricîlerin katı görüşleriyle ilgili olmayan ma'kul ve makbul bir görüştür. (Aydın, I, 160-161).

4) Havâric ve Mu'tezile ise şer'î imanın; dil ile ikrar ve kalp ile tasdik şartından başka, bunları amel ile tasdik etmek olduğunu iddia etmişlerdi. Bunlara göre imanın hakikatı hem "fiil-i kalp, hem fiil-i lisan, hem de fiil-i cevârih" dir. Yani şer'î imanın "üç rûknü" vardır. Bunlar; Resulullah'ın Allah Teâlâ'dan vahy ile telakki edip tebliğ ettiği ilâhî esasları ve şer'î hükümleri; "a) Kalp ile tasdik, b) Dil ile ikrar, c) Azalarla tatbik etmek"tir. O kadar ki, bu üç rûkünden birine sahip bulunmayan; meselâ kalbiyle tasdik, diliyle ikrar ettiği halde, bunlarla amel etmeyen bir kimse, mümin sayılmaz. Bu şahıs, Hâricîler nazarında "kafir", Mu'tezile nazarında ise, "ne mümin ne de kafirdir", fakat imanın hakikatından olan bir cüz'ü, yani ameli terkettiği için "fâsik" sayılır. Bu esasa göre Mu'tezile, "günâh-ı Kebâir" den, yani büyük günahlardan birini işleyen veya "vâcipler"den birini terkeden kimseyi mümin olarak kabul etmez. Bu gibiler için meşhur "el-Menziletü beyne'l-menziletayn" tezini ileri sürer. Bu görüşlerini isbat için bir çok nassları te'vil eder. Bu mesele, Ehl-i Sünnet'in red ve cerhettiği Mutezilenin beş ana prensibinden biridir. Hâricîlerin görüşü ise; siyâsî esasa dayanan, son derece katı bir iddia olup, mesnetsiz ve akl-ı selimden uzaktır(Aydın, 1984: I, 157-161).

5) Bu müfrit görüşün karşısında "tefrid" sayılan diğeri bir iddia ise, "Kerrâmiyye" adıyla anılanların şu görüşüdür: şer'î imanın tek bir rûknü vardır. O da "tasdik-i kavli" denilen "dil ile ikrar" dan ibarettir. Yani kalbiyle inandığı halde, bu inancını diliyle ikrar ve izhar etmezse, kimse, "mü'min değildir ama ölünce Cennete girebilir". Bu iddiaya göre, kalbleriyle inanmadıkları halde, diliyle inanmış gözükten münafıkların da mü'min olmaları gerekir. Halbuki bu gibilerin mü'min olmadıkları, Kur'an-ı Kerim'de açık olarak belirtilmiştir: *"İnsanlardan öyleleri vardır ki; Allah'a ve ahiret gününe inandık" derler; Halbuki onlar mü'min değillerdir.*" (Bakara, 2/8; Aydın, 1984: 158-167).

B- İman ile Amel Arasındaki Münasebet:

Yukarıda verilen bilgilerden ve yapılan açıklamalardan anlaşıldığına göre; gerek dilciler ve gerekse Ehl-i Sünnet âlimlerinin büyük çoğunluğuna

göre, "imanın hakikati, Allah Teâlâ'nın varlığını ve birliğini (ulûhiyetini ve tevhidini), Hz. Muhammed(s.a.s) 'in peygamberliğini ve Allah'tan getirip tebliğ ettiklerinde sadık olduğunu kalp ile tasdikten ibarettir." Birçok ayet ve sahih hadisler, bu hükme sarahaten delâlet etmektedir. Nitekim Hak Teâlâ Kur'an-ı Kerîm'de, "iman" kelimesini daima insanların kalblerine isnat etmek suretinde ifade buyurmuştur:

a. "İşte onlar o kimselerdir ki, (Allah) imanı kalblerine yazdı" (Mücadele, 58/22)

b. "İman henüz kalblerinize yerleşmedi (hele bir yerleşsin)..." (Hucurât, 49/14).

c. "Kalbi iman ile (dolu ve) mutmain olduğu halde zorlanan kişi hariç..." (Nahl, 16/106).

Peygamberimiz (s.a.s) ise; "Lâ ilâhe illallah" demesine rağmen "kâfirdir" diye bir kimseyi öldüren Üsâme'ye; "Kelime-i Tevhid'i" söylediği halde, onu niçin öldürdün?" diye sormuş, "O bu sözü, kendisini ölümden kurtarmak için söyledi" cevabını alınca: "Onun kalbini yarıp ta (imanı var mı diye) baktın mı?" buyurmuşlardır.(Tirmizî, Kader, 7; İbn Mace, Mukaddime, 13; Ahmed İbn Hanbel, II, 4).

Aynı âlimlere göre "dil ile ikrar"da, yukarıda belirtildiği gibi, imandan bir cüz, ondan bir rükün olmayıp, bir kimsenin müslüman olduğunu bilmek ve ona İslâm'ın dünyevi ahkâmını tatbik edebilmek için zarurî görülen bir şarttır.

İslâmî hükümlerle amel etmek, yani inanılan dinî hükümleri bilfiil tatbik etmek ise; Ehl-i Sünnet imam ve âlimlerinin çoğunluğu nazarında, iman hakikatına dahil değildir. Bu hususa yukarıda kaydedilen delillerden başka şu muhkem ayetler açık ve kesin olarak delâlet etmektedir:

1. "Ey iman edenler; sizin üzerinize oruç (tutmak) farz kılındı" (Bakara, 2/183). Bu ve benzeri ayetlerde, (Bakara, 2/153, 187; Âlu İmrân 3/59; Enfâl, 8/20, 27; Nûr, 24/21; Ahzâb, 33/70; Cum'a, 62/9) önce "iman edenler" diye hitap edilmiş, sonra müminlerin yapmaları ve yapmamaları gereken emir ve yasaklar bildirilmiştir. O halde olumlu veya olumsuz olan amel, imandan bir parça değildir, başka bir şeydir.

2. "İman eden ve iyi amel işleyen kimseleri Cennetimize koruz." (Nisâ, 9/57). Bu ve benzeri ayetlerde (Bakara, 2/227; Yunus 10/9; Hûd, 11/23; Lokman, 31/8; Fussilet 41/8; Buruc, 85/ 11; Beyyine, 98/7; Ankebut, 29/7, 9, 58; Fâtır, 35/7; Şûrâ, 42/22) salih amel, imana atfediliyor ki; arapça gramer kaidesinde, ancak manası başka olan şeyler birbiri üzerine atfedilir. Yani atf işlemi, "ma'tûf" ile "ma'tûfun aleyh" in başka başka manada olmasını gerektirir. O halde amel, imandan başka olup, ondan bir cüz değildir.

3. "Kim mümin olarak, iyi ve güzel amel işlerse..." (Tâhâ, 20/ 112). Bu âyet-i kerîmede amelin makbul olması, imanlı olma şartına bağlanmıştır. Meşrutun (yani amelin) şartta (yani imanda) dahil olmayacağı, bilinen kural gereğidir. O halde iman ve amel. ayrı ayrı şeylerdir.

4."Eğer müminlerden iki zümre birbirleriyle vuruşur, cenk yaparsa, aralarını bulup onları sulh ediniz..." (Hucurât, 49/9). (Bu ayet-i kerimede; birbiriyle cenk yapan büyük günah sahipleri "mü'min" diye anıldığına göre; iman ile haram olan adam öldürme fiilinin dahi mümin bir şahısta birlikte bulunabileceği, dolayısıyla her cins amelin imandan ayrı ayrı ve ondan başka bir unsur olduğu gayet açık olarak bildirilmektedir.

Bu ve benzeri ayet-i kerîmelerin sarahatına ilaveten, herbiri birer salih amel olan ibadetlerin Allah indinde makbul olabilmesi için, önce imanın (kalbdeki tasdikin) şart olduğunda, İslâm âlimleri arasında icma vardır. Bu bakımdan, kafirin yaptığı ibadetin bir değeri ve sevabı yoktur. Çünkü o, önce iman etmekle, sonra ibadet ve salih amelle mükelleftir. İnanmadan yapılan ibadetler, Allah katında makbul ve muteber değildir.

Yukarda zikredilen dini delillere ve ulemanın icmaına binaen; amelin, imanın hakikatından ve aslından bir rükün olmadığı açıkça anlaşılmaktadır.(Aliyyu'l-Karî,1971: 80; Razi, 1411/1990:I, 249; Taftazani, Şerhu'l-Makâsîd, II, 187; Şerh-i Mevâkıf, III, 248). Her ne kadar imandan bir cüz ve rükün değil ise de, ikisi arasında çok sıkı bir münasebet vardır. Çün-kü ibadette ve salih amel (iyi ve güzel işler), sahibinin imanını olgunlaştırır. Allah Teâlâ'nın vadettiği ve Resulullah (s.a.s)'ın müjdelediği ebedî nimetleri ve rıza-i ilâhîyi kazandırır. O halde, kalbde bulunan iman nurunu parlatmak ve kuvvetlendirerek onu kemale erdirmek için Allah'a ibadet etmek, iyi ve salih ameller yapmak gerekir. Çünkü eseri dış hayatta ve toplumda görülmeyen bir iman, meyve vermeyen bir ağaç gibidir. Dinin de, dinin temeli olan imanın da bir hedefi ve bir gayesi vardır. Bu hedef, güzel ahlâk, insanlara faydalı olmak ve Allah'ın rızasını kazanmaktır. Allah Teâlâ'nın rızası ise, yalnız -bir kalp ve vicdan işi olan- iman ile değil; o imanın meyvesi olan ibadette, salih amellerle ve güzel ahlâk sahibi olmakla, yani inanılan şeylerin icabını bilfiil yapmakla elde edilir. Esasen kalp ve gönül sahasından çıkmayan herhangi bir inancın, ameli ve hayatı bir kıymeti olamaz. Çünkü bu, imanı kalpte hapsedmekten ve ondan faydalanmamaktan başka bir şey değildir(Aydın,1984:158-167).

Hakîki iman, insanı harekete getiren, sahibini iyiye, doğruya, salih amele götüren muharrik kuvvet olmalı; eseri hayata fiilen intikal ederek mümini ve çevresini aydınlatmalıdır. İşte bu da, inanılanı, hayatta tatbik etmekle, yani; Allah'a ibadette, salih amel adıyla anılan iyi ve doğru işler yapmakla ve güzel ahlâka ermekle olur. O halde, imansız olarak yapılan ibadet ve amel makbul değilse (ve nifâk alameti sayılırsa), amel ve ibadete sevk etmeyen ve kalbde saklı kalan iman da kâfi değildir(Aydın,1984:158-167).

Öyle ise, imanı kemâle erdirmek ve olgun bir hale getirmek için, Allah'ın emirlerine sarılmak, yasaklarından kaçınmak; yani salih amel lâzımdır. İşte ancak bu gibiler, Allah 'ın rızasına ve sonsuz saadete ererler. Bunun içindir ki; amel imanın hakikatine dahil değil ise de; kemâlinden olduğunda şüphe yoktur. Bu bakımdan, yukarıda belirtildiği gibi, Selef uleması, hadisçiler ve bazı mezhep imamları, ameli imandan, yani kemâlinden saymışlardır(Aliyyu'l-

Karî,1971: 80; Razi, 1411/1990:I, 249; Taftazani, Şerhu'l-Makâsîd, II, 187; Şerh-i Mevâkîf, III, 248).

V- Müslümanların bu ayet-i kerimede varid olan ahkam (kısas) ile amel etmeleri mecbur mudur?

45. âyet, Yahûdîlere emredilen etraf (vücut organları) kısâsını hikâye etmektedir. Acaba Tevrat'tan nakledilen bu hükümler, müslümanlar için de geçerli midir? Âlimlerin bir kısmına göre bu âyet ile daha önceki kitâbların neshedilmeyen hükümlerinin, müslümanlara da farz olduğunu gösterir. Çünkü Yüce Allah, Tevrat'ta nûr ve hidâyet bulunduğunu söylemiştir. Eğer Tevrât tamamen neshedilmiş olsaydı, onda nûr ve hidâyet bulunmazdı. Bu görüşte olan bazı Hanefîler: "Bizden öncekilerin şerîati, neshedilmedikçe bizim için de şerîattir. " kuralını koymuşlardır. Bundan dolayı bu organların kısâsı, müslümanlara da farzdır. Şâfi(ö:204/819)'ye göre cinayetler hakkındaki bu hükümler, bizim için de geçerlidir. Hasan Basrî, bu hükümlerin hem Yahûdîler, hem de öteki bütün insanlar için geçerli olduğunu söylemiştir. (İbn Kesir,1411/1990:I, 62)

Bazı âlimlere göre bu âyet, Allah'ın İsrâiloğullarına farz kıldığı kısâs hükümlerini hikâye etmektedir. Müslümanlar, kendilerine gönderilen özel şerîate bağlıdırlar. Ebû Zekeriyâ en-Nevevî(ö:676/1277)'ye göre, "Bizden öncekilerin şerîati bizim için hüccet değildir." (İbn Kesir,1411/1990:I, 62) "Her millet için bir şeriat ve yol koyduk." (Mâide, 5/48) âyeti de her milletin özel, bağımsız bir şerîati olduğunu gösterir. Bu da peygamberlerden birinin ümmetinin, diğer bir peygamberin şerîatiyle yükümlü olması zorunluğunu ortadan kaldırır. (Razi, 1411/1990:12/12)

Kanâatimize göre Cenabı Hakk'ın, Kur'ân'da anlattığı Tevrat hükümleri, bizim için de geçerlidir, farzdır. Ama Kur'ân'da anlatılmayan Tevrat hükümleri, bize farz olmaz. Zirâ Kur'ân'da anlatılan Tevrat hükümleri, Allah'ın her millet ve devir için geçerli genel kurallarıdır. Bunların, Allah'ın vahyi olduğunda kuşku yoktur. Eğer bunların, herhangi bir kavim tarafından uygulanması tavsiye veya teşvik ediliyor, uygulayanları övülüyorsa bunlar, neshedilmemiş İlâhî sözlerdir. Bunları uygulamak farzdır. Fakat Kur'ân'da anlatılmayan Tevrat hükümlerinin, mutlaka Allah'ın hükmü olduğunu bilemeyiz. Çünkü tarih boyunca Tevrat'a çok katmalar olmuştur. Bundan dolayı İslâm şerîatinde neshedilse de edilmese de Kur'ân'da anlatılmayan Tevrat hükümleri, müslümanlar için hüccet değildir.

Şimdi Kur'ân'da anlatılan bu kısas hükümleri, elbette bizim için de geçerlidir. Çünkü yüce Allah, bunların, kendi hükümleri olduğunu bildiriyor ve Allah'ın indirdiği hükümleri uygulamayanların kâfir, zâlim, fâsık olduklarını vurguluyor. O halde bunları uygulamayan herkes, bu tehdîd altına girmiş olur. Demek ki: "Bizden öncekilerin şerîati, bizim için de şerîattir" kuralı eksiktir. Şöyle demek daha uygun olur: "Bizden öncekilerin, bizim Kitabımızda anlatılan şerîatleri, bizim için de şerîattir."

Müslümanlar bu ayet-i kerimede (...وكتبنا عليهم فيها ان النفس بالنفس.....) “O (Tevratta) onlara cana karşılık cana (kisas yapmayı) farz kıldık.” (Maide, 5/45)varid olan ahkam ile mülzem midirler? Amel etmeleri gerekli midir? Mecbur mudur? Yoksa (وكتبنا عليهم فيها) ...Tevratta... şeklindeki yorumundan dolayı) Yahudilere mi hasdır?

Tam tersine ayetteki (Maide, 5/45) ahkam ile müslümanlar amel etmek mecburiyetindedirler. Yani müslümanları bağlar. Buhari ve Müslimin rivayet ettiği Enes hadisi buna delalet eder: Bu hadiste Rebi’ İbnetu’n-Nadr var ki, bir cariye'nin ön dişlerini kırdı, kendisinden “erş” talep ettiler, af dilediler, onlar yüz çevirdi, kabul etmediler. Resulullah’a (s.a.v) geldiler, onlara kisasla emretti. Bunun üzerine Enes b. Nadr şöyle dedi: “Rebi’in ön dişi mi kırılacak Ya Resulallah? Hayır. Seni hak ile gönderen Allaha kasem ederim ki, onun ön dişi kırılmayacak (kırılmaz).” Bunun üzerine Resulullah: “Ey Enes Allahın kitabı (emri) kisasdır” buyurdu. Bu söz üzerine kavim razı oldu ve affettiler. (Buhari 2703; Müslim 1685)

Enes, şu rivayeti ekledi: “Kavim razı oldu. Erşi kabul ettiler.” İbn Kesir diyor ki : “Uslucü ve fukahadan “Bizden öncekilerin şeriatı bizim şeriatımızdır.” Görüşüne zâhip olanların bir çoğu bunu delil gösterdiler.” Mukarrar olarak anlatılınca ve nesih olmayınca, “Bizden öncekilerin şeriatı bizim şeriatımızdır.” Cumhurdan meşhur olduğu gibi ve sahabinin çoğunluğundan ve İmam Şafii’den İshak el- İsfereyi (ö:418/1027)’nin rivayet ettiği gibi; bu ayetle bütün imamlara göre cinayetlerde (yaralama ve öldürmede) bize göre uygun olarak bu ayetle hükmedilir. Hasan-ı Basri: “Bu ayet onları (yahudileri) ve bütün insanları bağlar.” dedi (El-Adevî, 2004/1425: 308). Şeyh Ebu Zekeriyya en-Nevevi bu meselede üç vecih vardır, diyerek, üçüncü vecihi olarak “İbrahim’in (a.s) şeriatı, onu bağlar, başkasını değil.” diyerek hüccet olmadığını söyledi. Bütün bunları Ebu İshak el-İsfereyini İmam Şafii’den görüşler olarak nakletti. Cumhura göre, hüccet olacağı görüşü, tercih edilir. (El-Adevî, 2004/1425: 301).

VI- Günümüzde Hukuk Tahsili Ve Hâkimlik Yapmanın Durumu

Bir müslümanın günümüz şartlarında Hukuk Fakültesi’nde öğrenim görmesinin hükmü nedir? Günümüz şartlarında bir müslümanın avukat, savcı, hakim gibi hukukî mesleklerde bulunması İslam açısından nasıl değerlendirilir?

Öncelikle Allah'a ve O'nun indirdiklerine icmalen de olsa, inanan, bunu kalbi ile tasdik, dili ile ikrar eden herkes mü'mindir. Bu hal üzere devam ettikçe mü'min olmaya da devam eder ve Ehli sünnet inancına göre günahlar insanı kâfir yapmazlar. Çünkü amel imanın bir cüz’ü değildir.

Ayrıca herhangi bir ilmin mücerret öğrenilmesi de insanı kâfir yapmaz. Bu konuda herhalde en tehlikeli ilim sihirdir, onun da insanı küfre götürmesi, sırf öğrenilmesi sebebiyle değildir. Buna göre, ileriye dönük, fayda ve zararlarını bir tarafa bırakarak günümüzde Hukuk Fakülteleri gibi okullarda okumak, caizdir. Ve niyete göre değişir. Mutlak adaleti tamamen ya da kısmen uygulamak, zulmü alabildiğince azaltmak, haksızlığa uğrayanları savunmak,

korumak, kollamak... Gayesiyle okunması bir görev ve bir ibadet olur. Aksi olan iki niyete göre fık da olabilir, küfür de olabilir. Bu okullarda okununca mezun olunacak ve bu istikamette görev alınacaktır. Hâkim olunması halinde durum yine aynıdır. Binaenaleyh "*Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirdir*"(Maide, 5/45) mealindeki âyetin hükmü bunlar için kayıtsız şartsız geçerli değildir. Yani birtakım kayıtlar ve itibarlar sözkonusudur:

1- Önce bu insanlara "hâkim" denmesi mecazendir. Bunlar gerçek anlamda hâkim değillerdir. Gerçek anlamdaki hâkimler tarafından belirlenmiş bir hükmü uygulama durumundadırlar. Sözkonusu hüküm eğer "mutlak adalet"e aykırı ise ve hâkimin takdir hakkı da yoksa onu kerhen uygulayacak ve gerçek adaleti uygulama fırsatı bulduğu yerlerde de zulmü, yani gerçek adaletin hilafına verilmiş hükümleri olabildiğince azaltmış olacaktır. Bu ise küfür değil, zulmü hafifletme ve hukuk ifadesiyle "ehven-i şerreyni ihtiyar etme"dir. Ancak mutlak hayrı uygulamaya imkân olduğu hengâmda şerri ihtiyar eder ve onun güzelliğine inanırsa kâfir olmuş olur.

2- Yukarıda belirttiğimiz şekilde iman eden ve bu imanında berdevam olan bir insanın, imansızlık dışında yapacağı en büyük isyan dahi küfür olmaz, olsa olsa büyük günah olur. Hiçbir iyi niyeti olmadan bu mesleği seçenler için en fazla böyle denebilir.

3- Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyenleri hiçbir kayıt ve itibara tabi tutmadan kâfir ilan edecek olursak, bu yargıdan faraza bir İslâm ülkesindeki müslüman hakimler dahi kurtulamazlar. Zira her konuda Allah'ın açık hükmünü bulamayacaklar, çoğu yerde takdir ve içtihatlarını kullanacaklar ve bunların bir kısmında da isabet edemeyebileceklerdir. Böyle bir durumda Allah'ın hükmüyle hükmettiklerini söyleyemeyeceğimize göre kâfir olduklarını mı söyleyeceğiz? Asla.

4- Öyleyse özellikle Hukuk Fakültelerinde okumak, bunu yaparken de zulmü adım adım izole etmeyi, mutlak adaleti yerleştirmeyi, mağduriyetleri önlemeyi hedeflemelidir. Bu niyetle bu tahsilin dahi ibadet olacağına inanıyoruz. Evet bataklığa girip çamurlanmamak mümkün değildir. Ama çamursuz bir ortama geçebilmek için bataklığa girmekten başka çare yoksa ne yapılır?

Savcı ve noterlerin durumu hakimlerden daha tehlikeli değildir. Yeter ki, niyet iyi tutulsun ve zulme bulaşmamak için azamî gayret gösterilsin.

Avukatlığa gelince; Bu bir bakıma daha avantajlıdır, bir bakıma da daha tehlikelidir. Çünkü avukatları, açık haksızlık ve zulüm olan bir davayı savunmaya zorlayan bir güç yoktur. Bu olsa olsa para kazanma ihtirası olur. O da onu böyle bir zulüm yapmaktan kurtaramaz. "*Hainlere müdafaa vekili olma, avukatlık etme.*" (Nisa, 4/4) anlamındaki âyet bunu açıkça yasaklar. (Kurtûbî, 1427/2006: VI/190).

Reşîd Rızâ, bu âyetlerin tefsirinde şöyle diyor:"Allah tarafından indirilen hükümlerin kimi dinin özüne, kimi dünyaya ilişkindir. Birinciler: İbâdet ve ibâdet niteliğinde olan evlenme ve boşanma gibi hükümlerdir.

İkinciler: Cezalar, hadler ve diğer medenî kanunlardır. Birinci tür hükümlere aykırı davranmak asla caiz değildir, ikinci tür indirilmiş hükümler azdır. Bu konulara ait hükümlerin çoğu içtihadı bırakılmıştır. Bu konudaki İlahî hükümlerin en önemlisi had cezalarıdır. Öteki cezalar, hakim içtihadına bırakılmıştır. Ribâ da medenî hukukla ilgili bir meseledir(Reşid Rıza, 1366/1947:VI,123,166).

"Hadislerde, düşman toprağında hadlerin de uygulanması yasaklanmıştır. Bazı imamlar da Dâr-ı harbde ribâyaya cevaz vermişlerdir. Hattâ Ebû Hanîfe'ye göre bütün bozuk akidler, Dâr-ı harbde caizdir. Buna delîl de Mekke'de Hz. Ebûbekir'in, Übeyy ibn Halef ile mal karşılığında bahse girmesi veya Hz. Peygamber'in buna müsâade etmiş olmasıdır.

Dâr-ı harbde hadlerin uygulanmayacağı, Hz. Ömer'den, Ebû'd-Derdâ'dan, Huzeyfe'den ve başkalarından rivayet edilmiş, Ebû Hanîfe de böyle demiştir. Ebû'l-Kasim el-Hirakî, *Muhtasar*'ında: "Düşman toprağında müslümana had uygulanmaz" demiştir. Büsr ibn Ebî Ertât bir kalkan çalan savaşıya: "Eğer Peygamber(s.a.v.)in: Savaşta el kesilmez dediğini duymasaydım, senin elini keserdim!" demiştir(Reşid Rıza, 1366/1947:VI,123,166; Beşer, 1997: 13).

Reşid Rızâ, esasen bu meseleyi, bir müslümanın, Allah'ın indirdiğinden başka hükümler uygulanan rejimlerde, o rejimlerin kanunlarını uygulamak üzere hakim olup olamayacağı sorusuna cevaben inceliyor ve Medenî hukuk üzerinde indirilmiş İlahî hükümlerin çok az olduğunu, ukubat hükümleri dahi hakim içtihadına bırakıldığına göre, bundan daha hafif olan medenî hükümlerin, hakim içtihadına bırakılmağa daha uygun olduğunu ve müslümanların yararını gözetmek için dar-ı harbde müslümanın hakim olmasının, müslümanlar için gerekli ve yararlı olduğunu söylüyor. Çünkü dâr-ı harb, İslâm hükümlerinin uygulanacağı bir yer değildir. Mümkün ise oradan hicret gerekir. Ama hicret etmemek daha uygun ise hicret edilmez, önemli mevkilere geçiş İslâmın ve müslümanların menfaati kollarır. Avrupalılar, gittikleri her ülkede kendi adamlarını önemli mevkilere geçirip kendi yararlarını korurken müslümanlar neden öyle yapmasınlar? Çeşitli ülkelerde önemli mevkilere geçiş müslümanların yararını kollamasınlar?

SONUÇ

Allahın indirdiği ile hükmetmeme konusunda müfessirlerin ortaya çıkan görüşleri ve bu konuda en doğru, en uygun görüşlerin özeti şu şekildedir:

1-Allahın indirdiğiyle hükmetmeyen kimse, Allah'ın onu isimlendirdiği gibi, kafirdir. Fakat bunu dünya menfaati için veya nefsi arzularına uyararak yaptığında, onu dinden çıkaran bir küfür değildir. Bu küfür, iman esaslarını inkar etmek gibi değildir. Her ne kadar biz buna, Allah'ın onu isimlendirdiği gibi, kafir ismini versek bile, iman esaslarını inkar eden kimse gibi kafir değildir. Çünkü, Allah'ın indirdiğini, "Bu Allahın indirdiğidir; hak olan, hayır

olan, doğru olan budur.” diye inanmaktadır. Fakat uygulamada kendine göre bazı sebeplerden ötürü, onun dışındaki bir şeyle hüküm vermektedir.

2-Allah’ın indirdiği haramı, helal görerek veya Allah’ın hükmünden daha üstün bularak, tercihen hükmederse, onu İslam’dan çıkararak bir küfürle kafir olur. Allahın ahkâmını alaya alan (istihza eden) kimse de böyledir.

3-Allah’ın peygamberlerine indirdiği hükmü inkar eden, muhalefet gösteren, Allah’dan geldiği konusunda şüphe eden kimse, kafirdir. Dinden çıkararak bir küfürle kafirdir. Allahın zina yapanlar hakkındaki recm hükmünü değiştiren ve tahmimi (zina yapanın yüzünü siyaha boyamayı) uyduran Yahudiler gibi. Bunlar dinden çıkan kafirlerdir.

4-Allahın indirdiği ile hükmetmeyen (hâkim) hakkında üç ayet varid oldu. Bunlar Maide 44, 45, 47. ayetleridir. Küfür, zulüm ve fîsk, hepsi bazan aynı manada bazan dinden çıkararak küfür anlamında kullanılır.(El-Adevî, 2004/1425: 302) والكافرون هم الظالمون “Kafirler asıl zalimlerdir. Zalimlerin ta kendisidir.”(Bakara, 2/254) ayetinde Allah Teala’nın buyurduğu gibi. Ve Allah, Firavun kavmi hakkında: “Firavun, kavmini etkisi altına aldı ve hepsi de ona boyun eğdiler. Zaten onlar fasık (yoldan çıkmış) bir topluluktu.” (Zuhruf , 43/54) buyurdu.

5-Bazan başka manalara gelir. Bu lafızların hepsi (küfür, fîsk, zulüm) dinden çıkararak şeylerden başka bir şey olur. سباب المسلم فسوق و قتاله كفر “Müslümana sövmek fîsk, onu öldürmek küfürdür.” (Buhari, 7076; Müslim, 64) hadisi gibi. Bu hadisteki küfür, dinden çıkararak küfür değildir. Çünkü, Allah Teala وان طائفتان من المؤمنين اقتتلوا فاصلحوا بينهما “Mü’minlerden iki taife birbirleriyle savaşırsa aralarını düzeltin.” (Hucurat, 49/9) Allah onları “mü’min” diye isimlendirdi. Peygamber (a.s) de اذا التقى المسلمان بسيفيهما فالقاتل والمقتول في النار “İki müslüman kılıçları ile karşı karşıya gelseler, öldüren de öldürülen de cehennemdedir.” (Buhari, 31; Müslim, 2888) buyurdu. Her ikisine de müslüman ismi verdi. (El-Adevî, 2004/1425: 303).

6-Allahın indirdiğinin gayrıyla hükmetmeğe zorlanan (el-Mükrih), bu işi yapmağa mecbur kalan (el-Mücber), kafirlikle itham edilemez. Bu Allah’ın şu hükmünden dolayıdır:

الا من اكراهه و قلبه مطمئن بالايمان “Ancak zorlanan ve kalbi imanla dopdolu olan müstesna.” (Nahl, 16/106)

7-Allahın indirdiğinin gayrı ile hükmetmeyi tevîl eden kimse küfürle hükmedilmez. Biliyoruz ki, Hariciler müslümanları (onlardan masiyet, günah sudûr ettiği için) kafirlikle hükmediyorlar. Allahın indirdiği ile hükmetmeyen insanlara kafir hükmü veriyorlar. Fakat ehl-i Sünnet, Haricileri kafir görmüyor. Onları fâsid tevilleri olduğu için ehl-i dalalet (sapık) olarak vafediyorlar. Fâsik ise, taattan hariç olanlar, haktan meyleden yalançılar, batıla tabi olanlar demektir. (El-Adevî, 2004/1425: 306)

KAYNAKLAR

AHMED İBN HANBEL, (1313), *el- Müsned*, Mısır'dan ofset baskı, Beyrut ts.

ALİYYU'L-KARİ, (1971), Nureddin Ali b. Muhammed, *Fıkh-ı Ekber Şerhi*.

ASIM EFENDİ, (1272/1878), *Kamûsu'l-Muhit tercemesi*, İstanbul.

ATEŞ, Süleyman(ts), *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul.

AYDIN, Ali Arslan (1984), *İslâm İnançları (ilm-i Kelâm)*, İstanbul.

BEŞER, Doç.Dr. Faruk (1997), *Fetvâlarla Çağdaş Hayat Helallar ve Haramlar*, Nun Yy., İst.

BUHARÎ, Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih/Sahihu Buharî*, Mektebetu'l-Hadis eş-Şerif ve Ulumuhu, Ummu'l Kitab ve'd-Dirasatu's-Sunne Elektroniyye, info@omelketab.net. ve dorar@gawab.com

EL-ADEVÎ, Ebu Abdillâh Mustafa b. El-Adevi (2004/1425), *Et-Teshil li Te'vili't-Tenzil Tefsiru Sureti'l- Maide fi Sual ve Cevab*, Mekke.

ELMALILI, Hamdi Yazır (1970), *Hak Dini Kur'an Dili*, Hiç Matbacılık, İstanbul.

EBU DAVUD, Süleyman b. El-Eş'as b. İshak es-Sicistanî, *Sünen*, Ummu'l Kitab ve'd-Dirasat Elektroniyye, info@omelketab.net.

İBN-İ MANZUR,(1303/1877), *Lisânü'l-Arap*, Bulak Mısır.

İBN-İ KESİR, İmaduddin Ebu'l-Fida İsmail (1411/1990), *Tefsiru Kur'ani'l-Azim*, Beyrut.

TABERÎ, İbn Cerir, Ebu Ca'fer Muhammed (1398/1978), *Cami'u'l-Beyan fi Tefsir-i Âyi'l-Kur'an*, Beyrut.

İBN-İ MACE, Muhammed b.Yezid el-Kazvinî, *Sünen*, Ummu'l Kitab ve ed-Dirasat Elektroniyye, info@omelketab.net.

İSAM, *Diyanet Ansiklopedisi*. İstanbul.

İSFAHANÎ, Râgıb(19929, El-Mufredât, Daru'l-Kalem, Dımeşk.

KASİMÎ, Muhammed Cemaluddin (1978), *Mehâsinu't-Te'vil*, Beyrut.

KURTUBÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed (1427/2006), *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, tahkik: Abdullah et-Türki, Müessesetu'r-Risale, Kahire.

MÜSLİM b. Haccac en-Nisaburî el-Kuşeyrî, *el-Camiu's-Sahih/Sahihu Muslim*, Ummu'l Kitab ve ed-Dirasat Elektronkiyye, info@omelketab.net.

RAZÎ, Fahrüddîn (1411/1990), *Mefâtihu'l-Gayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, Beyrut, Lübnan.

REŞİD RIZA, Muhammed (1366/1947), *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Hakîm (Tefsîrû'l-Menâr)*, Kahire.

NESEFÎ, Ebu'l-Berekat (1320), *Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil*, I.tab, Matba-i Amire.

ŞENKİTÎ, Muhammed Emin (1403/1983), *Edvâu'l- Beyan*, Riyad.

ŞEVKANÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed (1412/1991), *Fethu'l-Kadîr*, Beyrut.

TAFTAZANÎ, Sa'duddin. (1991). *Şerhu'l-Akaid*. Haz: Süleyman Uludağ. Dergâh Yay. İstanbul.

.....*Şerhu'l-Makâsid*. (2001). thk: İbrahim Şemsedin. Daru'l-Mektebetü'l-İlmiyye. Beyrut.

TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, Ummu'l Kitab ve'd-Dirasat Elektroniyye, info@omelketab.net.

VÂHİDÎ, (1379/1959), *Lübâbu'n-Nukûl Fi Esbâbü'n-Nüzûl*, Kahire

YILDIRIM, Suat (1998), *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, İstanbul.

ZEMAŞERÎ, Ebu'l- Kasım Carullah Mahmud b. Ömer (1319/1897), *el-Keşşâf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Akavil fi Vucûhu't-Te'vil*, Matbaatu'l-Kübra el-Emiriyye, Mısır.